

Kamarás István:

A globalitás és a lokalitás jegyei a magyarországi új vallási jelenségekben.

= Kamarás István: Kis magyar religiográfia. Pécs, 2003. Pro Pannonia. 340-357. old.

Németh László a „világdiplomáciában való gondolkodást” az értelmiség sajátos jegyeként állítja szembe a leküzdendő partikularitással és provincializmussal. A vasfüggöny megakadályozta a világ-egészre való rálátást mind az egyházak, mind a vallásos, mind a kereső emberek számára. A magyar katolikusok egyetemessége erőteljesen beszűkült, s a II. Vatikáni zsinat idején a világ felé kinyíló katolicitás több mint évtizedes késéssel érkezett a magyar katolikusokhoz, hasonlóképpen a protestáns világ sokszínű ébredési mozgalmai a hazai reformátusokhoz, evangélikusokhoz és más protestánsokhoz. A plurális teológia, az egyházakon belüli civil mozgalmak és a hagyományos kereszténység számára alternatívát jelentő új keresztény, szinkretikus és kifejezetten nem keresztény vallási és quasi vallási mozgalmak többsége 1989-ig esetlegesen, nagyon szűk csatornákon jut be az országba. Nem csak a vallási globalitás volt akadályozott, hanem a vallási lokalitás is, amelyet a politikai hatalom erőteljesen korlátozott, amely igazából az illegalitásból és a féllegalitásból virágzott, amely kész csoda, hogy egyáltalán fennmaradt, s nem csoda hogy sok helyen leépült, elszűkült, s provinciális maradt.

A rendszerváltáskor a globalitás és a globalizáció egyszerre jelenik meg a hazai vallási mezőben. Lehetőség nyílik a kitekintésre és a látására, a hazai rész és a világot átfogó egész összekapcsolódására, másfelől betódul a nyitott kapukon a vallási világ hittérítőivel, divatjaival, kampányaival, segélyeivel és áruival. A szögesdrót-határok felszámolása eltérő lehetőségeket, indítékokat és élményeket a különböző egyházak, vallások, felekezetek és vallási közösségek számára: egyesek számára az újramezdést, mások számára megújulást, ismét mások számára irányváltást. Másképpen érintette mélyen elkötelezett, vallásukat gyakorló híveket, és a közösségükkel csak lazább kapcsolatban lévőket. A zsidó vallási megújulás érezhetően hatott a nem vallásos zsidókra is, segítve identitásuk erősödését, olykor egyenesen megtalálását. A továbbiakban nem akarok (mert nem, is tudok) túl széles frontot nyitni, s elsősorban azokkal a jelenségekkel foglalkozom, amelyekkel kapcsolatban nem csak adataim és információim, hanem személyes kutatási tapasztalataim is vannak.¹

---

¹ Eminensen globalizációs téma a zsidó vallási megújulás vagy a szcientológia, de ezekre — bár adataim, információim vannak — még nincsen kellő belátásom és rálátásom.

1989 a magyarországi vallásosság történetében

A rendszerváltozás bekövetkeztekor hazánk felnőtt lakosságának kétharmada tartotta magát valamilyen módon vallásosnak, s a többiek (a nem vallásosak) harmada is feltételezte Isten vagy valamilyen szellemi (transzcendens szféra) létét. A vallásosoknak csak negyede vallotta magát vallását rendszeresen gyakorló és egyháza tanítását követő hívőnek. A magukat a tágabb értelemben vallásosnak tartók kétharmada katolikus, 21-22 %-a református, 4-3 %-a evangélikus. A többiek között mindössze 1-2 % volt valamilyen szekta vagy új vallási mozgalom tagja. Az elvallástalanodás folyamat először diplomások körében állt meg és fordult meg a lassú emelkedés irányába a hetvenes évek közepén.

1989 nem fordulópont, csak szakaszhatár. Bármennyire is korlátok közé szorult a vallásgyakorlás, bármennyire is leépültek az egyházak intézményei és közösségei a diktatúra időszakában, a nagyobb egyházak olyan szervezeti hálót képeztek, mely horizontálisan, (azaz földrajzilag) és vertikálisan (azaz osztálykülönbségeket áthidalva) egyetlen nagy rendszerbe foglalta az ország népét. Az egyházak (a kisebbek is) a hatalomból kiszorult kisembernek valamiféle részvételi lehetőséget kínáltak. Miközben a civil társadalom kiépülésével az egyházak társadalmi, politikai, közéleti és közösségformáló szerepe mindenütt csökkent Európa demokratikus országaiban, Magyarországon (és a többi szovjet-típusú pártállami diktatúrákban) sajátos módon éppen a kommunista rendszer őrizte meg az egyház társadalmi-politikai szerepét azzal, hogy a hatalommal szemben az identitást megőrizni segítő, civil társadalmi pozícióra, ellenzéki szerepre „kárhoztatta”. A helyi társadalom csekély maradványai és az egyetlen párt mellett éppen a helyi egyház(ak) volt az a formáció, amelyben a részvétel önkéntessége és a szervezet bizonyos autonómiája megmaradt.

Egy amerikai szociológus, J. Wittenberg, aki Magyarországon a kilencvenes évek választásai során tapasztalt párt-preferenciákat (ezen belül is elsősorban a kereszténydemokrata pártok irányában megmutatkozó rokonszenvet) vizsgálva kimutatta a választói magatartásban több mint fél évszázadon keresztül megőrződő folytonosságot, és azt elsősorban az egyházak (különösképpen a katolikus egyház) szerepével magyarázta.² Őszerinte Magyarországon a „történelminek” nevezett egyházak (köztük is elsődlegesen a katolikus egyház) gyülekezetein és hívein keresztül komoly mértékben segítették megőrizni a civil társadalom autonómiáját, így a legerősebb elnyomás időszakát is átvészelő vallásos civil társadalom — ha nyíltan csak nagyon ritkán konfrontálódott is az elnyomó politikai hatalommal — a szovjet típusú

---

² WITTENBERG, Jason: Did Communism Matter? Phd Dissertation, 1999. Harvard University.

szocializmus, a pártállam quasi ellenzéke³ lehetett, és életben tartotta hívei jelentős részében a jobboldali, kereszténydemokrata-jellegű kötődést. Annak ellenére, hogy a hatvanas évektől hazánkban is fokozatosan csökkent a vallásgyakorlás mértéke⁴, a lakosság nagyobb részében valamilyen módon és mértékben — ha nem is vallás rendszeres gyakorlásában, legalább az értékrendekben és az attitűdökben — megőrződött a hagyományos vallásosság ethosza. 1989 két vonatkozásban szakaszhatár: egyrészt szabaddá vált a vallásgyakorlás, másrészt megjelentek a nyilvánosság előtt a kisebb egyházak, a keleti vallások csoportjai, a hagyományos egyházak (elsősorban a katolikus egyház) lelkiségi mozgalmi és kisközösségei és az új vallási mozgalmak. A vallási alternatívitás megjelenése kétféle módon történt: egyrészt előjöttek az illegálisból, és a féllegálisból, amelyek már itt voltak, másrészt átlépték országunk határát azok, amelyek addig nem lehettek itt. Egyszerre indult el többféle folyamat: egyfelől intézményesült sok minden, ami addig közösségi-mozgalmi szinten működött, másfelől (elsősorban a hagyományos egyházakban, de nem csak ott) a központi és a formális intézmények mellett informális és mozgalmi alternatívák jelentek meg. Újdonság volt az is, hogy a régi és új vallási közösségek jelentős része nem csak a vallási, hanem a politikai, a szociális és a kulturális mezőn is megjelentek, még hozzá többféle módon: egyesek az államhatalomhoz és a kormánypártokhoz, mások ellenzéki pártokhoz kötődve, ismét mások, a civil társadalom és a helyi társadalom tényezőiként.

Az utca embere számára nem csak a nyugatról érkező régi-új szekták, kultuszok, új vallási mozgalmak, New Age-típusú quasi vallási mozgalmak, hanem az ősi keleti vallások különféle irányzatai és a hazánkban hagyományos vallások lelkiségi mozgalmi is újdonságnak és érdekes vagy fenyegető furcsaságnak számított, és számít a mai napig. A lakosság döntő többsége számára ekkortól jelent meg, az átlagosnál tájékozottabbak és a külföldön gyakran megfordulók számára pedig ekkortól bővült ki lényegesen a vallási piac. Ekkortól vált léptéket (és tízezres-százezres nagyságrendben jelenik meg) három olyan vallási magatartás, melyek már hetvenes-nyolcvanas években is kitapinthatóak voltak: a) az akár fél tucatnyi vallási csoportban, közösségben, egyházban is megfordulót is kipróbáló keresők; b) a maguknak különféle vallások elemeiből személyes vallást barkácsolók, c) azok, akik kettős orientációval (sok esetben kettős tagsággal, sőt kettős identitással) jellemezhetők, akik „saját” egyházunkon, vallási közösségükön kívül többé-

³ A magyar egyházak ellenzéki és civil társadalmi szerepe természetesen meg sem közelíti a lengyel katolikus egyházét, mely a Szolidaritás-időkben már erős kulturális intézményekkel rendelkező második társadalomként volt jelen.

⁴ A hetvenes évek közepétől a legmagasabb végzettségűek körében megállt, s lassan növekedni kezdett.

kevésbé rendszeresen megfordulnak más vallási közösségekben.⁵ Mindhárom típus azok körében gyakori, akik magukat a maguk módján vallásosoknak nevezik, ők pedig a magukat valamelyes értelemben vallásosoknak tartók háromnegyed részét alkotják. A nem vallásos (de a Istenhívő, vagy valamiféle transzcendens dimenziót feltételező) keresők mellett a felnőtt lakosságnak 10-15 százalékát teszi ki az a maga módján vallásos réteg, amelynek tagjai az átlagosnál nyitottabbak a szellemi újdonságokra, akik ugyanakkor érzik, hogy saját egyházuk nem biztosít számunkra mély vallási élményt és meleg közösséget.

2. A vallási élet trendjei a rendszerváltás után

Míg nyugaton a hetvenes évek legvégére kevés kivétellel (ide tartozik a P. Berger⁶ figyelmét is felkeltő neopünkösdi karizmatikus mozgalom) már leszálló ágba kerülnek a hatvanas években (elsősorban az Egyesült Államokban) keletkező új vallási mozgalmak, és erősödni kezd az elvallástalanodás, nálunk — ahogyan Tomka Miklós megfogalmazza — világnézeti kérdésekben nyoma sincs a liberalizálódásnak.⁷ Annak ellenére, hogy ekkor még vallásos emberek diszkriminációjába enyhébb formái tovább élnek, megindul a vallási fellendülés. Ez a folyamat párhuzamos a civil és a helyi társadalom újjáéledésével: a második gazdaság, a második nyilvánosság, az önszerveződő kulturális és művészeti mozgalmak, a városszépítő egyesületek, majd a politikai ellenzékiesség megjelenésével, és itt-ott (inkább lazább, mint szorosabb szálakkal) kapcsolódik is azokhoz. Ez a vallási éledés elsősorban hazai forrásokból táplálkozik, de ez korántsem csupán a régi hagyományok felmelegítését jelenti. Mint Tomka kimutatta, kettős folyamat zajlik: a hagyománybomlás és új vallási tendenciák megjelenése. Míg a nyolcvanas években a falusi, az idős és a kevésbé iskolázott emberek között tovább csökkent a vallásosság aránya, a városi, a fiatal és a magasabb iskolai végzettségűek körében a hetvenes évek eleje óta emelkedett a hívők száma, s kialakulóban van egy új típusú vallási kultúra, gyakran kisközösségi formában jelentkező formája.⁸ Ebben a hazai eredetű — előbb illegálisan majd féllegálisan működő — lelkiségi mozgalmak mellett egyre nagyobb szerepet kapnak az olyan — elsősorban katolikus — „import mozgalmak”, mint a Fokolare, a Cursillo, a neokatekumenátus, a Schönstadt, a katolikus karizmatikus

---

⁵ A hagyományos egyházak tagjainak egy része is élénken érdeklődik a ezoterika, a keleti meditáció iránt, akad gyakorló katolikus, református, aki egyben városi sáman közösség tagja, vagy kliensi viszonyba kerül a szcientológiával dianetika tanfolyamain keresztül.

⁶ BERGER, Peter: A globális kultúra négy arca. = 2000, 1998. júl-aug. 16-20. p.

⁷ TOMKA Miklós: Csak katolikusoknak. Bp. 1995. Corvinus 39-41. p.

⁸ u.o.

mozgalom, a Hit és fény mozgalom, amelyek nagyobb részt európai eredetűek.⁹ Ma a katolikus lelkeségi mozgalmak között kisebbséget képviselnek mind a hazai eredetű, mint a „magyarra jól lefordított” mozgalmak. A hazaiak közül a Regnum Marianum ars poeticájában kiemelten szerepel a hazai kultúra, ám ez katolikus, azaz egyetemes formát kap, mentes a magyarkodástól. A Bokor mozgalom erőteljesebben kötődik a világ szegényeihez, az alulról építkező közösségi egyház eszményéhez, újabban a „keresztény zöldek” szerepét is felvállalja, és egyes tagjai komoly mértékbe rokonszenveznek a hutterekkel. Mégsem nevezhetők kozmopolitának. A mozgalom alapító atyjára fiatal korában erőtejesen hatott a népiek mozgalma (és irodalma), himnuszuk dallama pedig a „Megkötöm lovamat piros almafához” kezdetű népdal. A globalitás (és talán bizonyos mértékig a globalizáció) annyiban érezteti hatását a katolikus lelkeségi mozgalmakon, hogy közülük a karizmatikus mozgalom tűnik legerősebbnek, s több más mozgalomnak (például a Bokornak, de több klasszikus szerzetesrendnek is) is van karizmatikus ága.

Míg 1985 és 1988 között a társadalmi és politikai szervezetekkel és intézményekkel szembeni bizalom gyors ütemben csökkent, 1989-ben az egyházakba vetett bizalom minden más társadalmi intézmény iránti bizalom mértékét megelőzte. A vallás és az egyházak iránti általános (a nem hívők részéről is tanúsított) rokonszenv nagyobb mértékű volt, mint maga a vallásosság, és jóval nagyobb mint a rendszeres vallásgyakorlás és az egyházakkal való szoros kapcsolat.¹⁰ Ez az egyértelműen pozitív beállítódás a kilencvenes évek második felére jócskán megkopott. Ennek egyik oka a túlzott (irreális) várakozás volt, az intézményekben és szellemi kapacitásukban is jócskán legyengült hagyományos egyházak képtelenek voltak a csodára, amit az utca embere szinte már meg követelt tőlük.¹¹ Másik oka az úgynevezett történelmi egyházak sokak szemében ellenszenvvel fogadott jobboldali, kereszténydemokrata irányú politikai elkötelezettsége volt. Az egyházak iránti bizalom csökkenésének harmadik oka a történelmi egyházaknak az őket körülvevő társadalommal való nem megfelelő kapcsolat volt. Ez az egyházak gyakran régi, idejét múlta modellekhez nyúltak, nem ébredtek társadalmi-közéleti jelentőségük és szerepük tudatára, nem vállaltak súlyuknak és lenhetőségeiknek megfelelő szerepet a civil társadalom építésében, nem foglalkoztak a leg súlyosabb társadalmi problémákkal, nem reagáltak eléggé érzékenyen az idők

⁹ A Fokolare (Mária műve) olasz eredetű, de hazánkba a nyolcvanas években részben az NDK-ból, részben Az olasz Fokolare mozgalom már a hetvenes évek végén Horvátországból érkezett. Több nyugati mozgalom mint a kanadai-francia Vanier alapította Hit és fény lengyel csatornákon keresztülérkezett a hetvenes, nyolcvanas években. A francia eredetű az ökumenikus taizéi mozgalom, s több karizmatikus lelkeség, a Schönstadt német, a Cursillo spanyol eredetű.

¹⁰ u.o. 42. p.

¹¹ Ez lehet egyik oka annak, hogy sok helyen látványosan csökkent a hittanra járók száma. Sok nem vallásos vagy az egyházakhoz csak laza szálakkal kötődő szülő is beíratta gyermekét hittanra azzal a reménnyel, hogy hátha ott kisebb fajta csodát tesznek neveletlen gyerekekkel.

jeleire, és nagyon sokszor képtelenek voltak megfelelő nyelven dialogizálni. Bizonyos értelemben igaz, hogy a az új vallási áramlatokhoz tartozó csoportok, közösségek, mozgalmak és egyházak éppen a történelmi egyházak által elhagyott, elhanyagolt vagy el nem foglalt területeket hódították meg, az általuk fel nem vállalt feladatok megoldására vállalkoztak, az általuk meg nem válaszolt kérdésekre kínáltak (Igen gyakran impozánsan egyszerű) válaszokat, az általuk meg nem szólított (vagy nem megfelelő nyelven és módon megszólított) rétegeket szólították meg.

Hogy itt nem egyértelműen elvallástalanodásról van szó, azt jól jelzi azt a tény, hogy míg az egyházi és a vallási szervezetekhez való tartozás mértéke 1991 és 1998 között valamelyest csökken, a magukat istenhívőnek tartók aránya növekszik. Az 1989-es állapothoz képest kilencvenes évek végére az átmeneti (1992-94-ig tartó) növekedés után valamelyest csökken a hagyományos értelemben vett vallásgyakorlás. Például a legnagyobb (a katolikus) egyházban¹² a templomba járás például 89 után 91-ig 2-3 %-al emelkedik, utána vissza áll a rendszerváltás előtti szintje. Hogy itt nem egyértelműen elvallástalanodásról van szó, azt jól jelzi azt a tény, hogy míg az egyházi és a vallási szervezetekhez való tartozás mértéke 1991 és 1998 között valamelyest csökken, a magukat istenhívőnek tartók aránya növekszik.¹³ A kilencvenes években — a rendszerváltáshoz kapcsolódó vallási megélénkülés után — a lassú növekedés folytatódik, s egy úttal megindul a generációk vallásosságában fennálló igen nagy különbség csökkenése is. A fiatalok között a vallási mezőny két végpontján elhelyezkedők aránylag nő. Így a közeljövőben a vallási növekedéssel együtt polarizálódni látszik a vallásosság szempontjából társadalmunk.¹⁴

A transzcendencia iránti szükséglet, a befogadó és megerősítő közösség iránti igény sok esetben találkozik egyfelől az önkiteljesítés és a teljesítményfokozás, másfelől az önkifejezés, az érzésekben való gazdagodás, az érdekes és kataritikus élmények, valamint a nagy kérdésekre adott közérthető és a gyakorlatias válaszok és a szuggesztív (a hiányzó apát és a tanítót jelentő) karizmatikus vezető iránti igényel. A fiatalabb, urbánusabb és képzettek rétegekben egyre többen akadnak olyanok, akik pragmatikus, racionális, önérvényesítő, vállalkozó életvitellel jellemezhetőek, akiknek azonban valamilyen mértékig vallási szükségleteik is megmaradtak, akik hajlandók többkevesebb időt szorítani akár az életvitelükkel járó ártalmak, hiánybetegségek csökkentésére, akár annak sikeresebb megvalósítása, akár az a bennük végig

¹² A magukat valamilyen módon vallásosnak tartók 65-70 % a tartozik szorosabb vagy lazább szálakkal a katolikus egyházhoz.

¹³ TOMKA Miklós: Vallás és vallásosság. = *Társadalmi riport 1996*. Szerk.: Andorka Rudolf — Kolosi Tamás — Vukovich György. Bp. 1996. Tárki. 592-616. p.

¹⁴ HEGEDŰS Rita: A vallásosság alakulása Magyarországon a kilencvenes évek kutatásainak tükrében (Ph.D. értekezés) Bp. 2000. 202 p. Kézirat

megmaradó homo religiosus újjáélesztésére. Erre a célra sokak számára azok az új vallási avagy quasi-vallási irányzatok felelnek meg, amelyek nem kívánnak mélyebb elkötelezettséget, túl sok időt, amelyekkel lehetséges a tagsági elköteleződés helyett a bármikor felbontható vagy erősíthető kliensi viszony kialakítása.

A hatvanas-hetvenes „hippi vallásossága” hazánkban csak egy szűk réteg számára lehetett ismert, azoknak is elsősorban olyan műalkotásokból, mint a *Hair* (gondoljunk a film „krisnás” epizódjára), és abban az időben nálunk még csak a sci-fi- és a jóga-klubok¹⁵ helyettesíthették a csak a rendszerváltás után beáramló új vallási mozgalmakat. A mai „poszthippi világban” ahogyan Farkas Attila Márton írja „a pénz kultusza, a márkás kocsi, óra és ruhadarabok, a rádiótelefon, a kíméletlen verseny, és a többi e vallási közösségekben nagyon is jól megférnek a hippik örökségével - amennyiben ez utóbbi megmarad szellemi szinten”.¹⁶ Ő egyébként a poszthippi vallásosság legfőbb jellemzőit az ezredvégi újokkultizmusban és a keleti vallások nyugati formáiban találja meg.¹⁷ Ez a fajta vallásosság hazai vallásosságunknak is kétségkívül egyik fontos szólama. Hatása nem annyira az új vallási mozgalmakhoz és a New Age-típusú quasi-vallásokhoz tartozó csoportok és közösségek (eléggye szerény méretű) tagságában mutatkozik meg, hanem sokkal inkább a maguk módján vallásosok körében tapintható ki. Jellemző, hogy a tucatnyi buddhista irányzat közül egyértelműen a dán Láma Ole Nydahl által alapított Karma Decsen Özel Ling (Tibeti Buddhista Közösség) képviseli a hazai buddhizmus legpopulárisabb és a legnagyobb létszámú vonulata. Kiváló lehetőség azok számára, akik kevés szabadidővel rendelkeznek, de tudatosan törekednek arra, hogy időnként megálljanak és lazítsanak. Ők nem akarnak igazi buddhistává válni ebben a vallási közösségben — inkább kliensek, vendégek, mint elkötelezett tagok —, csak a „maguk módján buddhistaságot” vállalják, ezért semmi olyasmibe nem bonyolódnak bele, ami összeegyeztethetetlen lenne a pragmatista, racionalista életfelfogásukkal. Számukra rendkívül megfelelő guru, Láma Ole a szabadságot és az örömet hangsúlyozza, figyelmezteti híveit a fundamentalizmus veszélyére, a szexuális szabadosságot hirdeti. „Arra ösztönöz minket, hogy minden helyzetben jól tudjunk viselkedni és jól tudjuk érezni magunkat”, nyilatkozza sokuk nevében egyik híve.

Az iszlám befolyása még alig érezhető Magyarországon. Ebben többféle ok is szerepet játszhat. Először Istent Allahként szólítók viszonylag kevesen élnek nálunk, nagyon kevés a vegyes házasság, az iszlám világról szóló ismeretterjesztő előadásokra invitáló plakátokon kívül alig érzékelhető missziós

¹⁵ Az egyik jóga-klub hívja meg és lépteti föl az első külföldről érkező krisnást 1976-ban. KAMARÁS István: *Krisnások Magyarországon*. Bp. 1998. Iskolakultúra. 48—52. p.

¹⁶ FARKAS Attila Márton: *Poszthippi vallásosság későantik tanulságokkal*. = *Iskolakultúra*, 1998. 6-7. sz. 57-68. p.

¹⁷ u.o. 65. p.

tevékenységük. Bár mára már a Harry Potter kiszorítja az *Egri csillagokat*, a „muzulmán” még mindig sokak számára olyasmi ami szemben mind a magyarral, mint a kereszténnyel.¹⁸

Tízezres nagyságrendűnek becsülöm azokat a katolikusoknak, reformátusoknak és evangélikusoknak a számát, akik valamiképpen az új vallási közösségek és a New Age-típusú szellemi mozgalmak és szolgáltatások vonzáskörébe kerültek, miközben továbbra is a egyházuk tagjai maradtak, miközben legtöbbjüknek valamelyest vagy jelentős mértékben gyengült a kapcsolata egyházával. A „kettős identitású”, vagyis inkább egy másodlagos identitással is jellemezhető híveknek öt típusát tudtam elkülöníteni:

- a) Eléggé sokan kerülnek alkalmi vagy tartósabb kliensi kapcsolatba olyan vallási közösségekkel, amelyek nem kívánják sem a hozzájuk belépést, sem klienseik kilépését abból a közösségből, ahová tartoznak. Ez esetben az új vallási mozgalom éppen nem közösséget, hanem valamiféle — leggyakrabban pszichoterápiás — szolgáltatást jelent a kliensek számára. Szép számmal vettek részt az egyházukhoz lazább szálakkal kapcsolódó katolikus hívek dianetikai kurzusokon, az Ezoterikus Tanok Egyháza rendezvényein, a krisnások fesztiváljain és előadás-sorozatain, ilyen-olyan guruk megvilágosító szeánszain, sokan csupán természetesen pusztán kíváncsiságukat kielégítendő, de szép számmal valamiféle világnézeti fogódzót keresve.
- b) Kevesebben válnak közösségek tagjaivá, de azért ilyenek is akadnak szép számmal. Miként mindig is voltak gyakorló katolikus, református és evangélikus tagjai a szabadkőműves páholyoknak¹⁹, vallásukat több-kevesebb rendszerességgel vallásukat gyakorló keresztények jó néhány olyan új vallási közösséggel kerulte lazább vagy szorosabb kapcsolatba amelyek vagy deklaráltan megengedik vagy nem firtatják a párhuzamos tagságot.²⁰
- c) Sokan csak egyes elemeket emelnek be életükbe, tevékenységeik közé, értékrendjükbe. Jó néhány krisnás házastársa, szülei vagy gyerekei — akik megmaradnak katolikusnak — átveszik a rituális étkezési szokásokat, más keleti vallásokhoz tartozók házastársai a meditációs technikát, a dianetikai kurzusokon tanultakat, Biblia-olvasási vagy értelmezési szokásokat, imákat és énekeket.
- d) Természetesen sokan vannak, akik nemrégiben kerültek egy új vallási közösség vonzáskörébe, még az ismerkedési szakaszban vannak, még nem döntöttek, még nem szakítottak egyházukkal.

¹⁸ Hiába tapasztalják a magyar turisták Törökországban a török-magyar barátságot, Szigetváron nagy volt a felháborodás, amikor a Szulejmán-szobor nagyobbra sikeredett Zrínyiénél.

¹⁹ Igaz, a szabadkőművesek legtöbb irányzata nem vallásnak, hanem szellemi mozgalomnak tekinti magát, amelyben vallásos tagok is részt vehetnek.

²⁰ Találkozhattam gyakorló katolikusokkal a doboló sámán közösségben, néhány buddhista és hinduista közösségben (krisnások között nem) Baha’i közösségben, a Magyar Vallás Közösségében, az Üdvhadseregben.

e) Vannak, akik ilyen olyan-okból alaposabban megismerkedtek egy új vallási közösséggel, és habár eszükben sincsen belépni, bizonyos értékeik miatt rokonszenveznek velük, esetleg alkalmasszerűen részt vesznek vallási és egyéb rendezvényeiken.²¹ Másik alcsoportját képezik ennek a kategóriának azok mélyen vallásos katolikusok, köztük bázisközösségi tagok és jeles lelki emberek, akik — a buddhistákkal is együtt imádkozó pápa gesztusaira is hivatkozva — abban fáradoznak, hogy ezekre a közösségre is kiterjedjen az ökumenikus közeledés.

3. A „vallási import” származási helye és fogadói

A hazai reprezentatív vizsgálatok szerint hazánkban nem igen haladja meg az 1 %-ot azoknak a magukat vallásosnak mondó felnőtteknek az aránya, akik az új vallási közösségekhez tartoznak.²² Az úgynevezett történeti egyházakon²³ kívül a Magyarországon már legalább fél évszázada működők közül a baptista egyház és a Jehova Tanúi egyház a legnagyobb létszámúak a maguk — csak a bemelegítettekkel számoló — 30-40.000 fős tagságával. Ezek közé és elé sorolt be néhány új alapítású vagy Magyarországon mindössze egy-két évtizede működő neoprotesztáns, elsősorban pünkösdi jellegű egyház. Közülük is kiemelkedik a vezetői által 44.000 tagot számláló Hit Gyülekezete, mely az egyik legdinamikusabban fejlődő, erőteljesen intézményesedő, egyházas jegyeket is felmutató új vallási közösség hazánkban. Úgy tűnik nem alap nélkül nevezik magukat a negyedik vagy ötödik legnagyobb létszámú magyarországi egyháznak, hiszen tagságuk egyes nyilatkozatok alapján már meghaladja több olyan, „klasszikus” neoprotesztáns egyházét, mint a baptisták, a pünkösdisták, metodisták.²⁴ Sokféle jel szerint még náluk is dinamikusabban fejlődik a mormon egyház, amely az utóbbi két-három évben megsokszorozta hívei számát, amelynek taglétszámát vezetőik több, mint 3000-re teszik.²⁵

A mintegy két tucatnyi újonnan bejegyzett neoprotesztáns kisegyház többsége 100-500 fős, de néhányuké eléri a 2-3000-es nagyságrendet, elsősorban a pünkösdi és az evangéliumi jellegű vallási közösségek²⁶ A nem

²¹ A krisnásoknak is van belőlük becslésem szerint legalább 500-10000 fős holdudvaruk, közöttük több mint százán, akik a „pártoló tagnak” tekintik magukat.

²² TOMKA M.: i. m.: 37. p.

²³ Ide soroljuk most a katolikusokon, reformátusokon evangélikusokon kívül az izraelita, az unitárius és az orthodox egyházak híveit is.

²⁴ A Hit Gyülekezet Szent Pál teológiai akadémiáján tanító Mészáros István (egykori országgyűlési képviselő — Hack Péter mellett— SzDSz színekben) közlése szerint 1999 májusában 40.000 aktív, istentiszteleten rendszeresen résztvevő taggal számolnak, csak Budapesten 8000-en vesznek részt a vasárnapi istentiszteleteken. A leszakadt közösség létszámát 500-ra teszi. A Gyülekezet más tagjai viszont (a közösség kettészakadása után) újra kisebb, 8-10.000-es létszámról és 1000 leszakadt tagról beszélnek. Ennek persze sokféle oka lehet, köztük szerepelhet az esetleges nagyarányú lemorzsolódás palástolása vagy a megváltozott public relation stratégia.

²⁵ Most már egy szakadár mormon közösség prédikátorai is megjelentek Magyarországon, és ennek is akadnak szép számmal hívei.

²⁶ Pl. a Magyar Evangéliumi Testvérközösség, és a és a Fundamentalista Keresztény Missziómozgalom.

zsidó-keresztény világvallások magyarországi irányzatai közül a tucatnyi buddhista csoport taglétszáma nem haladja meg a 2000-et, hasonló nagyságrendű a hinduizmust képviselő különböző csoportoké.²⁷ Az iszlám vallást félezernél kevesebben képviselik. A két tucatnyi szorosabb értelemben vett új vallási mozgalmak létszáma 100-500 fő között van. (A Család 150, az Egyesítő Egyház 200 fős.) Ezek a vallási közösségek a tagságuk létszámának akár tízszeresét (általában két-háromszorosát) kitevő támogatói kört is megjelölnek, ami létszámuknál nagyobb mértékű hatókörükre utal. Jóval nehezebb a kettős tagságot is megengedő vagy a tagság helyett inkább kliensi viszont ajánló New Age típusú mozgalmak hazai hatókörét megbecsülni. A mozgalmak vezetői szerint az ökumenikus Baha'i mozgalom tagsága 1000 körül van, az kettős tagságot ugyancsak megengedő Ezoterikus Tanok Egyházé 2500, a Magyarországi Szciantológiai egyházé 10.000, ám ez esetekben — főleg a szciantológia esetében — inkább kliensi viszonyról lehet beszélni, mint tagságról. A kliensi viszony is nagyon különböző lehet: történhet egyszeri „vásárlás” és „állandó vendég” formájában ami átalakulhat — éppen a Szciantológiai Egyház esetében — hálózatba beépült alkalmazotti vagy éppen hű vazallusi viszonyra. Hogy ma hazánkban milyen méretű a szciantológusok jelenléte, arra Veér Andrásék két könyve²⁸ ellenére (vagy éppen nem szerencsés szenzációhajhász műfajuk, vitatható egzaktitásuk miatt) még csak megközelítő becslést sem lehet tenni, mert szervezetükből kevés látszik „szabad szemmel”.²⁹ A városi sámán csoportok tagjainak és ügyfeleinek száma nem haladja meg a másfélezret.³⁰ A városi sámánizmus eminensen olyan jelenség, melyben interferál az egyfelől a globalitás és a globalizáció, másfelől a nemzeti sajátosság. A tucatnyi sámán-csoportosulás közös jellemzője a nyugati ipari kultúrába, a tudományos világképbe és a kereszténységbe vetett hit megrendülése. Vannak köztük xenofókok, kulturális nacionalisták, tradicionális és nép-nemzeti értékeket vallók, amelyek élesebben vagy visszafogottabb határolják el magukat a az „amerikai kultúrmocsoktól” és az „idegenlelkűektől”, és vannak hozzájuk képest mérsékelten vagy erősebben „liberális”, és kifejezetten kozmopolita, többé-kevésbé New Age-jellegű csoportok. A skála két végén az ősmagyar és az indián hagyomány követi vannak, középen pedig

²⁷ Közülük egyedül a mintegy másfél ezerre tehető Krisna-tudatú hívők létszáma jelentős.

²⁸ VEÉR András — ERŐSS László: Bolondok (úr)hajója — a szciantológia titkai. Pécs, é.n. Art Nouveau K. Magyarország a Szciantológia (pók)hálójában. Pécs, 2000. Art Nouveau K.

²⁹ A Pécssett működő Tudás—vár, melynek Vár-újság nevű havi információs lapja rendre Hubbard-szövegekkel a címlapján jelenik meg, alig leplezi szciantológiai háttérét. A gyanútlan olvasó csak annyit tud meg, hogy ez az alapítvány — mely tanulási képességet növelő, kommunikációs, életvezetési, anyanyelvi és angol nyelvi tanfolyamot hirdet — egy Alkalmazott Oktatástan nevű, nemzetközi no-profit civil szervezethez tartozik.

³⁰ Az Oktatókutató Intézet 1994-es kutatásának adatai. Idézi: DOBSZAY János: Hitválasztók. = HVG 1997. jan. 11. 75. p.

olyanok is, amelyek az észak-amerikai és a táltos hagyományt alapjaiban egyezőnek vallják.³¹

Az új vallási mozgalmak tagsága tehát az átlagosnál fiatalabb, míg — a Manahaim és a Hit Gyülekezete kivételével — jó néhány neoprotestáns egyház (köztük egészen újak) tagságának átlagéletkora eléggé magas.³² Az átlagosnál fiatalabb átlagéletkorról általában együtt jár a városban élés³³ és az átlagosnál magasabb társadalmi-gazdasági-kulturális pozíció.³⁴ A vizsgált egyházak tagságának többsége nő, férfi többség van a buddhisták körében az Üdvhadseregben, az Élő Ige Gyülekezetben. Átlagosnál magasabb a férfiak aránya a Hit Gyülekezetében, és a legtöbb buddhista csoportban. Néhány egyház kifejezetten nem vallásos környezetből “meríti” tagságát,³⁵ az ellenkezőjére — vagyis arra, hogy a tagság döntő többsége valamelyik nagyobb keresztény egyház tagságából kerülne ki — úgy tűnik, nincsen példa. Azok pedig, akik előzőleg is vallásosak voltak, általában csak felszínesen, formálisan, csak egyháza pereméhez tartozva volt vallásos, így — ha hinni lehet informátorainknak — a hagyományos egyházak köreiből gyakran elhangzó idegen tóból való lélekhalászás-teóriája nehezen tartható.

Míg a hagyományos egyházak nem magyar eredetű megújulási mozgalmak döntő többségükben európai³⁶, (a katolikusoké német, olasz, francia, spanyol és lengyel, a protestánsoké skandináv, holland, német és svájci eredetű), a többségükben pünkösdista és adventista jellegű neoprotestáns vallási közösségek, az új vallási mozgalmak és a New Age-típusú quasi-vallási mozgalmak jelentős része közvetlenül vagy közvetve amerikai származású. Jól tükrözi ezt a kiadványok, a misszionáriusok, a vendégül látott prédikátorok és a vallási közösségek számára küldött anyagi segítség amerikai dominanciájú összetétele.

A közvetlenül Észak-Amerikából érkező vallási irányzatok tipikus példája a mormon misszió. Több hazánkban új vallási közösség vezetője vagy központi

³¹ ADORJÁN Erzsébet: A szellem ökológiája. a városi samanizmus egy budapesti csoport vizsgálatának tükrében. Szakdolgozat. Bp. 1999.

³² A saját magukról adott tájékoztatás alapján az átlagosnál fiatalabb a tagsága a következő egyházaknak, mozgalmaknak és csoportoknak: Baha’i, Család, Csend Hangja, Egyesítő Egyház, Hit Gyülekezete, krisnások, Manahaim, mormonok, szcientológusok, Élő Ige Gyülekezete, Svéd Pünkösdi Misszió, buddhisták, Evangéliumi Pünkösdi Közösség). Idősebbek (40-70 évesek) alkotják a hívek többségét — akár a régebb óta működők közül a Jehova Tanúi és a nazarénusok esetében — a Magyar Keresztény Testvérgyülekezet, a Budapesti Teljes Evangéliumi Gyülekezet, az Evangéliumi Szabad Eklézsia, a Fundamentalista Keresztény Missziómozgalom, a Krisztus Szeretet Közösség egyházakban.

³³ Erőteljesen Budapest-központú a Manahaim, az Üdvhadsereg, a buddhista közösségek és a Magyar Vallási Közösség.

³⁴ Kivételt képez e tekintetben a Baha’i, melynek tagsága — saját adataik szerint — meglepően nagy arányban (70 %) cigány.

³⁵ Ilyen a Manahaim, a Magyar Keresztény Testvérgyülekezet, az Óskeresztény Apostoli Egyház, a Hetednap Adventista Egyház, a Svéd Pünkösdista, az Agapé Gyülekezet és a Buddhista Misszió.

³⁶ A katolikus megújulási mozgalmak közül még a katolikus karizmatikus mozgalomnak vannak leginkább amerikai kapcsolatai

személyisége észak-amerikai, illetve az Egyesült Államokból vagy Kanadából érkező magyar emigránsok vagy azok leszármazottai.³⁷ Az Egyesült Államokban keletkezett új vallási mozgalmak, quasi-vallási mozgalmak és szolgáltatások, valamint a először az Egyesült Államokban misszionáló keleti vallások (mint például a Krisna-mozgalom) többsége európai „fiók-szervezetek” és alközpontok közvetítésével jelentek meg Magyarországon.

Míg a vallási „amerikanizálódás” még alig érintette a hagyományos nagyobb egyházakat, korántsem hagyta érintetlenül a hagyományos egyházak híveinek egy részét, és erősen áthatotta a neoprotestáns egyházakat, az új vallási mozgalmakat és a quasi-vallási jellegű, szellemi szolgáltatást kínáló szervezeteket és mozgalmakat. A történeti egyházak közül leghatározottabban a református egyház kapcsolódik a nemzeti hagyományokhoz, s zárkózik el legkövetkezetesebben és leghevesebben a nyugati és amerikai hatásoktól. Ezt nem lehet könnyedén azzal elintézni, hogy mindig is a kálvinista volt a magyar, a kuruc kereszténység, amikor köztudomású a hazai reformátusság Európával való szoros kapcsolata. Bizonyára része a magyaráztatnak e kapcsolat 40 évre való jelentős mértékű meglazulása, majdnem megszakadása, továbbá a megtépázott identitás nemzeti fogódzóiban való megtalálása. Egy református akár a vallástalannak, akár a náluk három és félszer több katolikkal szemben „jó magyarnak”, „nemzeti kereszténynek” érezheti magát. De nem csak a református, hanem az evangélikus és a katolikus hívők és egyházi vezetők jelentős része is idegenkedik mind a Billy Graham-stílusú, Magyarországon bombasztikusnak ható, „amerikaias” igehirdetéstől, mind a pünkösdi-karizmatikus kereszténység „extatikus” megnyilvánulásaitól.

1991-ben — nyugati anti-cult movement szervezetektől támogatva — Németh Géza református lelkész olyan sikeres kampányt indított a — szerinte amerikai eredetű — „destruktív szekták” ellen, hogy 1993-ban a parlamentnek nem csak a kereszténydemokrata kormánypárti képviselői, hanem az ellenzéki (akkor még liberális irányzatot képviselő) FIDESZ képviselők fele³⁸ is megszavazta, hogy négy, „bomlasztó ideológiát” képviselő egyház ne kapja meg az egyházakat megillető anyagi támogatást.³⁹ A szekta-ellenes kampány fő jelszava a nemzeti érdekek és értékek védelme a vallás területén megmutatkozó amerikanizálódással szemben. A kampány teljesen hamis képet adott Észak-Amerika vallási helyzetéről: nagyon sok magyar állampolgár elhitte, hogy a vallástalan Amerika destruktív álvallásai veszélyeztetik a keresztény európai kultúrát, pedig az Egyesült Államok és Kanada lakosságának jelentősen nagyobb százaléka vallásos, mint a helyenként⁴⁰ igencsak elvallástalanodó Európa. Ez a

³⁷ Mint a Család vezető lelkésze és a magyar, a brit és az ír krisnások közös főguruja.

³⁸ Első sorban a Németh Géza FIDESZ-képviselő fia hatására.

³⁹ KAMARÁS: i.m. 61-64. p.

⁴⁰ Skandinávia, Franciaország, Csehország, a volt NDK.

kampány amerikaiak nevezte azokat a vallási mozgalmakat és közösségeket is, amelyek történetében ugyan szerepet játszott valamilyen mértékben az Egyesült Államok, de lényegüket tekintve nem amerikaiak.⁴¹

A vallási törvénynek a kilencvenes évek végén felmerülő módosítása egyik célja a „szekták” korlátozása volt, s komoly politikai csatározások kirobbantója lett, amelyben a „alternatív” vallási közösségek egy része (közük a régebbi is újabb neoprotestáns egyházak, élükön a Hit Gyülekezetével, a krisnások, néhány buddhista csoport, valamint a katolikus Bokor-mozgalom sok tagja is) a liberális és szocialista ellenzéki pártokkal együtt hevesen támadta a meglehetősen visszafogott törvénymódosításokat. Ennek csak részben volt oka maga a törvény, komoly szerepet játszott az a rendelkezés is, amely erőteljesen korlátozta azoknak az egyházaknak a körét, akik részesülhetnek az u.n. lakossági 1 %-os támogatásból. Többnyire ugyanezek a vallási közösségek szólították fel híveiket, hogy a népszámláláskor ne éljenek a vallási hovatartozás közlésének lehetőségével.

4. A vallási globalitás és lokalitás ütközete és ötvözete

A volt szocialista országokban megjelenő új vallási mozgalmak ugyanazok és mégsem ugyanazok mint a nyugatiak, hiszen legtöbbjük már az első és többedik generációs mozgalmak jellemzőinek keveréke. A nyugatról érkezett misszionáriusok már megtapasztalták, mit jelent kisebbségi vallás tagjának lenni. Ők már arra bátorítják a tagságot, hogy tartsák a kapcsolatot szüleikkel, folytassák a tanulást és ne hagyják el munkahelyüket. Ennek eredményeképpen az új vallási irányzatok tagjai hazánkban sem szakadtak el oly mértékben a lokalitástól, mint a nyugati országokban. Az új vallási mozgalmak hazai tagsága már nem különbözik annyira radikálisan a társadalom többségétől, az átlagpolgártól, mint nyugaton. Az itteni tagok általában már nem ismerik az alapítót, inkább csak az egyre racionálisabb szervezettel találkoznak, amely ugyan egy világszervezet fiókszervezete, de tisztségviselői általában hazaiak, a helyi gyülekezettek pedig sok esetben helyi sajátosságokkal is rendelkeznek. A volt szocialista országokban a tagság jelentős része nem társadalmilag, gazdaságilag vagy politikailag hátrányos helyzetű, hanem „csak” spirituálisan érzi magát árvának, szegénynek, kismizmizettnek. Mivel az új vallási mozgalmak többségéhez csatlakozó kelet-európaiak jelentős része éppen azt várja a nyugati kapitalizmustól, ami elől a nyugati tagok zöme menekül, vagyis a fogyasztási és anyagi javakban bővelkedést, ebben a tekintetben hatásuk „globalizálónak” is értelmezhető.⁴²

---

⁴¹ Mint például a Krisna-mozgalom és az Egyesítő egyház esetében.

⁴² BARKER, Eileen: But Who's going to win? National and minority Religions in post-communist Society. = *New Religions Phenomena in Central and Eastern Europe*. (Eds. I. Borowik - G. Babiński). Kraków, Zakład Wydawczy Nomos, 1997. 33—62. p.

Sajátosan alakul hazánkban a hinduizmus⁴³ és a buddhizmus⁴⁴. A szocialista korszak hazai buddhizmusát javarészt még a második világháború előtti "hagyományosabb" újokkultizmust jellemezte. A hazai Buddhizmust kitűnően ismerő Farkas A. M. úgy látja, hogy a rendszerváltással megjelenő "poszthippi" New Age hatására a hetvenes-nyolcvanas években hódító tradicionalizmus háttérbe szorult. Számára úgy tűnik, hogy a hazai (nyugati-típusú) buddhizmus inkább a „tudományos” alapokra helyezkedő új quasi-vallási irányzatok közé sorolandó, inkább misztikus és mágikus bölcselet, egyfajta életfilozófia és/vagy mentálhigiénés gyakorlat, és maga a buddhista identitás hazánkban általában eléggé gyenge, meglehetősen elmosódó határokkal rendelkezik.⁴⁵ Velük szemben — mint kutatójuk magam is így látom — mind a nyugati mind a magyar krisnások sokkal inkább tekinthetők vallásosnak, és identitásuk is jóval erősebb, mint az európai buddhistáké. Ennek egyik oka maga az eredetitől jóval kevésbé eltávolodó hitrendszer, a másik pedig a kifejezetten vallási motiváció. Míg a magyar buddhisták döntő többsége diplomás, azok között is első helyen a menedzser-értelmiség, a hazai krisnások között szép számmal akadnak szakmunkástanulók és szakmunkások is.⁴⁶ Míg a hazai krisnások egy része „védikus falujukba”, a Somogyvámoshoz tartozó Krisnavölgybe költözik, az erőteljesen urbánus buddhisták, csak kikapcsolódni és elmélyedni utaznak — általában rövid időre — vidéki meditációs bázisukra. A hetvenes-nyolcvanas években hódító tradicionalizmus háttérbe szorulásával, illetőleg kivonulásával és a New Age egyre növekvő befolyásával Farkas A. M. erőteljes eltolódást figyelt meg a buddhisták közéleti gondolkodását és politikai értékrendjét illetően. A korábban még a buddhisták körében is domináns nemzeti miszticizmus és a vele egy bizonyos fokú jobboldaliság helyett liberális gondolkodás és értékrend került előtérbe.

Farkas A. szerint a poszthippi New Age-el együtt megjelent annak társadalmi-politikai világképe is, a „politikai New Age”, ami a feminizmus, a globalizmus, az ökológizmus, anarchizmus, homoszexuális és békemozgalmak, a jóga (mely a rendszerváltás a gyakorlatias, a New Age-ből ismert újokkultista világképpel ötvözött) a sámánizmus és keleti miszticizmus elegye.⁴⁷ A krisnások „védikus faluja” természetesen első sorban a vaisnava hagyományokat jeleníti meg. Annyiban globális, hogy az is „természetes alternatívája” a „mesterséges, kozmopolita, urbánus életmódnak”, annyiban viszont lokális, hogy a krisnás falu

⁴³ Képviselői többsége nálunk Krisna-hívő

⁴⁴ Ennek tucatnyi ága közül a műár említett dán Láma Ole Nydahl hatása alatt álló populáris „menedzser-buddhizmus” hatóköre a legnagyobb.

⁴⁵ FARKAS Attila Márton: *Buddhizmus Magyarországon avagy: az alternatív vallásosság egy típusának anatómiája*. Bp. 1997. Kézirat 65-90. p.

⁴⁶ KAMARÁS István: *Krisnások Magyarországon*. Bp. Iskolakultúra, 1998. 103—106. p.

⁴⁷ FARKAS A.M. : i.m. 65-90. p.

bizonyos mértékben szimbiózisban él egy magyar faluval, részt vesz annak életében is, másfelől pedig a magyar falusi gazdálkodásból is átvesz elemeket.⁴⁸

Sajátosan ötvöződnek a lokális és globális elemek a hazai városi sámánizmusban. A indián városi sámánizmus Amerikából jött, de itt összetalálkozott és bizonyos mértékig ötvöződött is az ázsiai és ősmagyar sámánizmussal.

Az összes határon túlról érkező vallási mozgalom esetében kardinális kérdés az inkulturáció, vagyis a hazai kultúrába átültetés, a fordítás kérdése. Mind a külföldi eredetű katolikus lelkiségi mozgalmak, mind a pünkösdi-jellegű közösségek, mind az új vallási mozgalmak honlapjai, prospektusai, meghívói, publikációi, vallási szakkifejezései és dalaik szövegeinek prozódíája egyaránt a hevenyészett átültetési kísérletekről és a McWord kultúra intenzív hatásáról árulkodik. Még azokra a vallási csoportokra és mozgalmakra is jellemző ez, amelyek lényegüket tekintve „a kicsi a szép” és a lokalitás jegyében, a végidők (így a globalizálódó világ hamarosan elkövetkezendő végének) igézetében és a globalizáció ellenében jöttek létre.

Számos jelét lehet tapasztalni egyrészt a globalitás elleni határozott elzárkózásnak és az eredendően globális lokálisra fordításának is. A legerőteljesebb ellenállást természetesen a történelmi egyházak fejtik ki, különösképpen a református egyház, amely leghatározottabban deklarálja magát magyar vallásnak, de a katolikus egyház sem marad el sokkal a magyar szentek kultuszával, a népi vallásosság életben tartásával, a vallási amerikanizálódást ellensúlyozzák akár az európai eredeti lelkiségi mozgalmak⁴⁹, akár az ökumenikus taize-i mozgalom, akár a túlnyomórészt európai és kisebb részben magyar eredetű⁵⁰ katolikus megújulási mozgalmak.

A lokalitáshoz igazítási törekvéseket számos példája közül csak néhányal érzékeltetem.

— Az ázsiai-ősmagyar irányultságú városi sámánizmus doboló sámán ága a pilisszentléleki pálos kolostor romjai között, augusztus 15 (én)

Nagyboldogasszony napján tartja egyik legnagyobb ünnepét.

— A magyar krisnások és buddhisták közül is többen hangoztatják hogy ezek a vallások mennyire megfelelnek az ősi magyar gondolkodásmódnak.

— Nem csak a katolikus egyházban próbálkoztak a magyar népdalok dallamára énekelt zsoltárokkal, hanem, a nemzetközi (hivatalos) Krisna-mozgalomból kiszakadt egyik Krisna-hívő csoport, a magyar vaisnavák is próbálkoznak ősi szent szövegeik magyar népdalok dallamára éneklésével.

⁴⁸ KAMARÁS: i.m. 365-371. p.

⁴⁹ Például az olasz eredetű Fokolare, a német eredetű Kolping és Schönstadt, a spanyol eredetű Cursillo, neokatekumenátus, a francia eredetű Hit és Fény, Élet kenyere, a karizmatikus Emmánuel és Nyolc Boldogság, az ír eredetű Mária Légió

⁵⁰ Például a Bokor, a Regnum Marianum, a karizmatikus Hét Láng

5. A pünkösdi neoprotesztantizmus Magyarországon

A négyarcú globalizáció vallási arculatát P. Berger⁵¹ nem a New Age-ben, nem a világ és a többi vallás felé nyitni próbálkozó, párbeszédre vállalkozó katolicizmusban, nem az ökumené irányába tartó kereszténységben, még csak nem is általában a pünkösdi-karizmatikus mozgalomban, hanem az evangéliumi (esetleg: evangélikál vagy az evangelizmus jegyében megjelenő)⁵² protestantizmus pünkösdi formájában jelöli meg.

Bár a New Age sokak szerint a nyolcvanas évek végétől már leszálló ágban van, mások szerint hatása és utóhatása meglehetősen általános. A legkülönbözőbb vallási és szellemi áramlatokban vélik kimutathatónak hatását. Központi gondolatai (az egység, a holisztikus gondolkodás, a önmegváltás, a kreatív intuíció) egyaránt felbukkanak az ősi keleti vallások némelyikének európai irányzataiban, a pünkösdi mozgalmakban, de még, úgy tűnik, a katolikus egyházban is, hiszen például R Martin a panteisztikus New Age lelkeség széleskörű elterjedését tapasztaltja számos amerikai katolikus intézményben, beszüremkedését a prédikációkba és lelkigyakorlatokba.⁵³ Ilyesmi Európában ritkább, Magyarországon pedig egyáltalán nem jellemző. Hazánkban a New Age hatása — némely populárisabb vonulata ellenére is — inkább az elit-szubkultúrákban jelentkezik, mint a tömegkultúrában, amelyet még talán őshazájában sem hódított meg, még legnagyobb divatja idején sem.

A katolikus vallás már nem és még nem globális arculat formáló. Egyfelől még mindig tart térvesztése, amivel pedig teret nyer több helyen, nem éppen a dinamikus, dialogikus és ökumenikus arculata, hanem fundamentalista változata. Az ellen, hogy a pünkösdi vonal helyett a katolikust tekintsük arculat formálónak, eléggé súlyos érv lehet az, hogy éppen a katolikusok lépnek ét tömegesen — főleg a harmadik világban — az evangéliumi és a pünkösdi egyházakba.

1982-re első alkalommal haladta meg a színesbőrű keresztények száma a fehérekét, s ez elsősorban a pünkösdi és karizmatikus felekezetek és mozgalmak terjedésének köszönhető. Ekkorra a legfeljebb 80 év óta létező pünkösdi felekezetek⁵⁴ váltak a legnagyobb protestáns egyházi csoporttá, számuk felülmúlta a baptista, lutheránus, presbiteriánus, anglikán vagy kálvinista csoporttét. 1990-re létszámukban megelőzték a keleti ortodox egyházakat, s másodikká zárkóztak föl a maguk 193 millió tagjával a 962 milliós katolikus egyház mögé.⁵⁵ Ehhez a 193 millióhoz még hozzá kell számítani 50 millió földalatti pünkösdi egyházhoz tartozó kínait, 55 millió protestáns egyházakhoz, 72 millió katolikus egyházhoz tartozó karizmatikust.

⁵¹ BERGER, Peter: i.m.

⁵² De nem „evangélikus” (azaz lutheránus), ahogy ezt a 2000-ben megjelenő P. Berger írás fordításában olvashatjuk

⁵³ MARTIN, Ralph: Mit mond a Lélek? Bp. 1997. Élet és Lélek. 27. p.

⁵⁴ Nem vesszük közéjük természetesen a történelmi egyházak karizmatikus megújulásban is résztvevő tagjait

⁵⁵ MARTIN, R.: i.m. 80-81. p.

Így aztán 1992-re a keresztények egynegyede pünkösdi vagy karizmatikus.⁵⁶ Sok országban ők alkotják a keresztények többségét, így a velük találkozó nem keresztények számára ezentúl immár ők testesítik meg a keresztényt. A kilencvenes évek második felében maga a pünkösdi mozgalom (neopünkösdi-karizmatikus irányzatnak is nevezik magukat) 600 milliós nagyságrendűre becsli önmagát, mely (szerintük) évente 10 millióval gyarapodik. Ha ezek a számok felfelé „kerekítődnek” is, az a állításuk, mely szerint ma a Luther óta a legnagyobb hatású keresztény reformmozgalom zajlik⁵⁷, elfogadható.

M. Ralph szerint nem voltak csodálatosan szép epizódjai az egyház életének ebben a században, a mégis megemlíthető pozitívumok között azonban — a II. Vatikáni Zsinat és a Mária-jelenések mellett — a pünkösdi mozgalom elterjedését említi. Míg jó néhány hagyományos protestáns egyház — például református és az evangélikus — nem fogadta be karizmatikus mozgalmait, az egyébként szintén Amerikában alakult katolikus karizmatikus mozgalom (jeles európai főpapok jóvoltából is) nem csak hogy benn maradt a katolikus egyházban, hanem — a 72 millió katolikus karizmatikusával — megújításának egy fő tényezője lett. A magyar katolikus egyházban megtalálható két tucatnyi megújulási mozgalom közül kétségkívül a katolikus karizmatikus mozgalom a leghatékonyabb. Az igazán jól működő egyházközségek legalább harmadában találhatunk egy-egy karizmatikus mozgalomhoz tartozó papot vagy kisközösséget találunk. E mozgalom erőteljes hatására az is meggyőző bizonyíték, hogy mind a hagyományos szerzetes rendek, mind a többi lelkeségi mozgalom tagjai közül sokan kapcsolatba kerültek a karizmatikus lelkiséggel is.⁵⁸

Mindenek ellenére mégsem nem magát a pünkösdi-karizmatikus mozgalmat, hanem annak (többségi, a történeti egyházakon kívüli) evangéliumi protestáns ágát tekinthetjük a globalitás legjellemzőbb vallási arculatának, mert erre jellemzők azok a jegyek, amelyeket P. Berger is felsorolt: a munkához való fegyelmezett, beosztó és racionális hozzáállás, a gyökeres változások a férfi-nő kapcsolatban a gyermekek iskolázásában és felnevelésében, a hagyományos hierarchiához való viszonyban, és általában a nyugati pluralizmus értékeinek hordozása. Ez a katolikus karizmatikus mozgalomra — annak ellenére, hogy szertartásaik hangulata, a gyógyulásért mondott ima, a felnőtt korban történő lélekkeresztség, a nyelveken beszélés tekintetében erősen hasonlóságok is vannak — alig-alig jellemző. A katolikusok hitét a magabiztosság és a szenvedély hiánya és az élettől való elidegenedettség jellemzi, írja R. Martin.⁵⁹

⁵⁶ U.o.: 80-81. p.

⁵⁷ BROWN, Michael L.: Senki ne csaljon meg titeket. Bp. 1997. Hit Gyülekezete

⁵⁸ A haza katolikus karizmatikus mozgalom vezetői között bencés, ferences és karmelita szerzetes is van, a Bokor mozgalomnak vannak karizmatikus csoportja, a karizmatikusok által szervezett Szentlélek szemináriumot sok más lelkeségi mozgalomhoz tartozó is elvégezte.

⁵⁹ MARTIN, R...: i.m. 111. p.

A katolikus karizmatikusoktól a túlzott Mária-tisztelete, a pápa-hűsége és az intellektualizmus elleni ódzkodás eltávolítja el a protestáns karizmatikusokat. Ugyanakkor nem elképzelhetetlen, hogy nem is nagyon távoli jövőben majd éppen a különböző keresztény felekezetek karizmatikus mozgalmi és az evangéliumi pünkösdimus összetalálkozása lesz az ökumenikus mozgalom legnagyobb eredménye. Ma azonban nálunk még nem igen hangzik el a történeti egyházakban az, amit amerikai, afrikai püspökök és egyházi vezetők már évekkkel ezelőtt hangoztattak: tanulni kell a szektáktól.

Mivel a katolikus egyház eléggé későn és eléggé felemás módon találkozott össze a modernizációval, s nem alakultak ki az „imádkozzál és dolgozzál” mellett az „imádkozzál és vállalkozzál” katolikusok, reformátusok és evangélikusok számára is elfogadható mintái, az e téren támadt úrt Magyarországon is a pünkösdi neoprotestantizmus töltötte be, elsősorban a Hit Gyülekezete, mely Magyarországon az elmúlt két évtized legdinamikusabban fejlődő vallási közösségének bizonyult.⁶⁰ A 20 éve (1980-ban) alakult Hit Gyülekezete öndefiníciójuk szerint „a nemzetközi pünkösdi-karizmatikus mozgalomhoz tartozó keresztény egyház”.⁶¹ Alapítója és máig vezető lelkésze az a Németh Sándor, aki katolikus teológusként ismerkedik meg egy református lelkész vezette karizmatikus csoporttal. Amerikai misszionáriusok⁶² saját gyülekezet létrehozására biztatnak, amelynek 1980-ban még csak 60, 1985-ben 500, 1991-ben 10.000, 2000-ben 44.000 tagja van.

A Hit Gyülekezete egyes szakemberek szerint a pünkösdi mozgalmon belül annak harmadik vonulatát képező Hit mozgalomhoz áll legközelebb.⁶³ Magyarországon ezt az áramlatot a Hit Gyülekezetén kívül még három néhány száz fős közösség képviseli.⁶⁴ A Hit-mozgalom jelenlegi (második) generációjának vezető egyéniségei K. Hagin tanítványai. Két irányzata működik: a) jólét és egészség, a vagy a bővölködés teológia⁶⁵, b) a pozitív megvallás. Mind a kettő nyitott mindenféle élményközpontú újhullámra.⁶⁶ E mozgalom azt a tanítja, hogy az egészséget és a jóllétet az isteni ígéretek hittal történő

⁶⁰ Lehetséges, hogy a másik az ugyancsak rohamosan hazai mormon egyház lesz, de ennek megítélésére még nincs elegendő idő és rálátás.

⁶¹ Szemelvények a Hit Gyülekezet történetéből. Bp. 1999. Hit Gyülekezete 1. p.

⁶² Mahesh Chavda és Jim Croft

⁶³ (Önmegjelenülésük: Word of Faith, Faith Movement, ragadványnevek: Bővölködés Teológia (Prosperity Theology), Jólét és egészség evangéliuma

⁶⁴ Jim Kaseman Ministries (FCM Hungary), Budapesti Teljes Evangéliumui Gyülekezet (Yoido Fzull Gospel Church) és Krisztus Szeretete Egyház.

⁶⁵ Erről bővebben DE ARTEAGA, William: A Szellemet meg ne oltásotok! című könyvében (Bp. 1998. Hit Gyülekezete Új exodus kiadó 243-259. p.), ahol kifejti, hogy jóllehet Pál apostol arra intette gyülekezetit, hogy becsülettel végezzék munkájukat a világban, a katolikus hagyomány a zárt szerzetesi életet tette meg a keresztény tökéletesség ideáljává. Emiatt a munka és a bővölködés közötti kapcsolat évszázadokra feledésbe merült, s a puritán örökségre építő Új Gondolat írói (W. Trine, C. Fillmore) foglalkoznak újból a tisztességes munkavégzésben elérhető megszentelődéssel.

⁶⁶ NAGY Iván — SZALAI András: A hit-mozgalom. Bp. 1999. Kézirat 11 p.

megvallása alapján mindenki igényelheti istentől, ő pedig automatikusan megad mindent. K. Hagin szerint garantálja a bővülő életet szellemi, fizikai és anyagi téren.⁶⁷ A Hit mozgalom vezető prédikátoraira⁶⁸ erősen hatott Kenyon munkássága, aki a pünkösdisták mozgalomhoz csatlakozás előtt a New Age-előd Christian Science nevű okkultista-ezoterikus mozgalomhoz tartozott, valamint a pozitív gondolkodás is hatott rá.⁶⁹ Ezek hatását érezhetik azok, akik a Hit Gyülekezetében is felfedeznek New Age-vonásokat. Márpedig a Hit Gyülekezet kifejezetten ellenségesen viselkedik a New Age-el szemben. Ez még az okult és New Age-jellegű jelenség kategóriájába sorolt Harry Potter könyvek kemény elítélésben is megmutatkozik.⁷⁰ Kenyon és Hagin arra biztatják a híveket, hogy ugyanazzal a szabadsággal használják Jézus nevét, ahogyan csekk-könyvüket. A dél-koreai mester, Cho pedig hozzáteszi, hogy a pozitív megvallás fontos eleme az imában kért dolog, tárgy, személy (férj) intenzív elképzelése, s lemondja, hogy a Szentlélek így panaszkodott neki: „annyira határozatlanok a kérések, hogy nem tudom teljesíteni.”⁷¹ E felfogás szerint az igazi hívőnek minden sikerül, s a tizedfizető hittel igényelheti az Úrtól befektetése profitját.⁷² A Hit mozgalom megítélése a pünkösdi mozgalom belül sem egységes. A Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements szerint például a Hit-mozgalmat tévelygés és peremjelenség.

A felekezeti tevékenység keretein útmutató programnyilatkozat szerint a Hit Gyülekezetének céljai között szerepel „a társadalom radikális átalakulásának elősegítése, a független és demokratikus Magyarország megteremtése, a jogállamiság kiépítése, a tulajdonviszonyok felszabadítása” is. Mivel a rendszerváltás évéig nem kapnak hivatalos elismerést, és legfőbb erkölcsi támogatójuk a demokratikus ellenzék lesz, szoros kapcsolatba kerülnek először a Szabad Kezdeményezések Hálózatának, melynek párttá alakulásában a gyülekezeti tagoknak tevékeny részük volt⁷³ Az SzDSz alakuló ülésén a nyolcszáz résztvevő fele a gyülekezethez tartozik.⁷⁴ Az SzDSz 1989-es *A Rendszerváltás Programja* című politikai dokumentumának egyházpolitikai vonatkozásait az Új Exodus csoport dolgozta ki, melynek négy tagja közül hárman a Hit Gyülekezetének tagjai voltak. Szoros szövetségükkel egészen különleges, mondhatni egymást kompromittáló helyzetbe kerül a liberális párt és a fundamentalista vallási közösség. 1990-ben a gyülekezet tagjai követelik a

⁶⁷ „Azt akarja, hogy az ő gyermekei a legjobb ruhát viseljék, a legjobb autót vezessék, mindenből a legjobbat akarja nekik - csak igényeld, amire szükséged van” (NAGY — SZALAI: i.m. 2-3. p.)

⁶⁸ K. Haginra, D. Prinre, Chora és B. Hinnre

⁶⁹ SZALAI András: *A jólét és egészség evangéliuma*. = Szalai András: *Más Jézus, más lélek, más evangélium*. Bp 1998. Harmat K. 96-102. p.

⁷⁰ Kérésre Ruff Tibor írta meg levélben a Hit Gyülekezet álláspontját 2001 márciusában.

⁷¹ NAGY — SZALAI: i.m. 2-3. p.

⁷² u.o. 3. p.

⁷³ Nyilatkozta 1998-ban a főpásztor Németh Sándor.

⁷⁴ De ők magánszemélyként vettek részt, magyarázza a főpásztor.

Művész mozi előtt Scorsese *Krisztus utolsó megkísértése* című filmjének betiltását. A katolikusokkal kötött vatikáni megállapodás miatt gyülekezet a „liberális elveket megtagadó” SZDSZ leghevesebb bírálója lett. A homoszexualitás és az abortusz kérdésében is áthidalhatatlan a szakadék a párt és a gyülekezet között.⁷⁵

Számos lokális és egyedi sajátossága mellett a Hit Gyülekezete tökéletesen megfelel P. Berger kritériumainak, főképpen ami a protestáns etika szellemét illeti. „Pál apostol (...) a pénzhez való viszony torz emberi viszonyulásra vezeti vissza a bajok jelentős részét. Ha egy hívő otthonosan mozog a pénz világában is, akár gazdag emberként is, az nem jelenti azt, hogy materialista. a sok pénzzel való munkában is megőrizheti az ember a lelkének tisztaságát, ha a motiváció és céljai összhangban maradnak Isten akaratával.”, nyilatkozza a főpásztor.⁷⁶ Amikor a riporter arra hivatkozik, hogy a katolikus egyház vezetői szerint a magyar katolikus népesség jelentős része a szegénységi küszöb alatt él, és ezért hívei nem volnának képesek eltartani egyházukat, a Hit Gyülekezetét büszkén önellátó és állami támogatásra nem szoruló egyháznak nevező főpásztor így válaszol: „Mi modern módon próbálunk gondolkodni a pénzről. Igyekszünk a különböző történelmi, vallási képmutatásokat és misztikumokat, előítéleteket a pénzzel kapcsolatban eloszlatni. (...) a pénzzel kapcsolatos negatívizmus rossz következtetésekhez vezet. Az egyháznak van lehetősége arra, hogy a híveit ne csak a hitéltre, hanem kreatív gazdasági szereplésre is ösztönözze. (...) Ha a katolikus egyház állandóan azt hangoztatja, hogy tömegei szegények, akkor valószínű, hogy ez így is marad. De ha felvilágosító munkát folytatnának, és tanítnák az embereket a modern, kapitalista viszonyok közötti szerepvállalásra gazdasági szakemberek igénybevételével, valamint a pénzzel való hasznos és erkölcsös együttélésre, akkor szerintem a katolikus egyház nagyon pozitív szerepet játszhatna a társadalom gazdasági felemelkedésében. az egyháznak érdeke, hogy az emberekben megszülessen a felkapaszkodási szándék a szegénységből a középosztályba, a középosztályból a felső osztályba. (...) Ez nem csak a weberi protestáns etika lényege, hanem a Biblia tanítása is.”⁷⁷ Jellemző eset, hogy amikor a hitesek⁷⁸ meghallják, hogy egyik társuk követni való példaként említi az úgynevezett „dunaföldvári szekta” vagyonszövetségét, egyszerűen kilóditották a gyülekezeti helyiségből.

Ennek az egyháznak a sikerességét mi sem bizonyítja jobban, hogy az átlagosnál jóval magasabb (40 %) a férfiak aránya⁷⁹, hogy remekül megtalálják a

⁷⁵ DOBSZAY János: Kereszt kötlések. Az SZDSZ és a Hit Gyülekezete. = HVG, 1999. júl. 10. 87-88. p.

⁷⁶ BABARCZY Eszter — NÉMETH Sándor: Az Istentől eltalált ember. (Németh Sándorral, a Hit Gyülekezete vezetőjével beszélget Babarczy Eszter) = *Beszélő*, 1998. júl-aug. 18. p.

⁷⁷ u.o. 12. p.

⁷⁸ Ők maguk is használják ezt a elnevezést.

⁷⁹ A kreativitásra és vállalkozásra biztatás is magyarázza a férfiak nagyobb arányát.

megfelelő kommunikációs formákat a drogos tizenévesekkel (akik közül sokan sikeresen leszoknak a kábítószerrel) ugyanúgy mint a harmincas korosztály menedzsereivel, de még a kisebb települések idősebb lakói közül is többeket megnyernek maguknak. Jelen vannak minden főiskolán és egyetemen. Valamennyien feltűnően jól öltözöttek, a férfiak körében a nyakkendő és a diplomata táská afféle egyenruha, a gyülekezet általában igen elegáns, fodrászhoz, kozmetikushoz járó nő tagjai akár a Cosmopolitan címlapjára is felkerülhetnének. Zenészeik a legjobb minőségű pop-zenészek közül tértek meg, magukkal hozták „világi” zenéjüket, dalaik szövege pedig tanításukat tolmácsolja. Egyebek mellett ennek a zenének is köszönhetően sikeresen hatoltak be a legtöbb hazai egyház számára alig-alig elérhető szubkultúrákba. Konzervatív keresztény értékek — sokak számár igen hatásosan — keveredek pragmatikus (gyógyulás és meggazdagodás) és liberális (szabad vállalkozás) világiakkal, a fundamentalista írásmagyarázat az oldott, gyakran extatikus hangulattal. Állandóan megerősítik őket, hogy „csodálatos emberek vagytok”, „ne féljete”, „fogadjátok el magatokat”. A felszabadultság, a néha már-már erőltetettnek tűnő „örömködés” sajátosan ötvöződik a démonokkal való túlzott foglalkozással. Egészen sajátos vonása a Hit Gyülekezetének harcias pro-judaizmus. Figyelmen kívül hagyva azt, hogy Magyarországon kisebb mértékű az antiszemitizmus, mint Nyugat-Európa legtöbb országában, a Hit Gyülekezete szerintem felnagyítja a hazai — természetesen létező, de szerencsére nem tragikus mértékű — antiszemitizmust, miközben a hazai zsidóság legőszintébb és legkövetkezetesebb védőügyvédjének szereti hinni magát, s 2500 fős zarándoklatot szervez Izraelbe.

A Hit mozgalomhoz tartozó amerikai és dél-koreai „unokatestvér” egyházak hasonlósága ellenére a Hit Gyülekezete sajátosan magyar vonásokkal is rendelkezik. Németh Sándor gondosan óvja egyházát az „unokatestvér” egyházak túl erős befolyásától. Mindaddig nem csatlakoztak nemzetközi szövetségekhez, s — mind büszkén mondják — nem éltek a külföldi hagyományok elfogadásának lehetőségével, hanem beruházásait a magyar hívők erejére támaszkodva.

A karizmatikus közösségek élén nem gyakoribb a „karizmatikus” vezető, mint másfajta vallási közösségekben. Egy eljövotelt hirdető, a jó és rossz végső harcára készülő vallási közösség esetében sokkal inkább indokolt a diktatórikus vezetés és a személyi kultusz, mint egy pünkösdi gyülekezet esetben, ahol mindenkit vállalkozásra biztatnak, ahol, mindenki meg szólal a Szentlélek, amely szoros szövetségben van egy liberális párttal. Nehéz eldönteni, mennyiben magyar, mennyire „poszt-szocialista” sajátossága ennek a vallási közösségnek elég erős ellenség-tudata és a főpásztor túlhatalma. A két fő ellenség a kormány és a katolikus egyház. A Hit Gyülekezet vezetői állandóan azt hangoztatják, hogy a Állandósult a vészhelyzet: katolikus, KGB-s,

MOSZAD-beli, III/III-as és más belső és külső vallásos és ellenséges ügynökök veszélyeztetik a gyülekezetet⁸⁰, hogy a magyar jezsuiták képzett fiatalokat nevelnek ki hírszerzésre, akik a neoprotestáns gyülekezetekbe beépülő ügynökként belülről bomlasztják ezeket.⁸¹ Egy levélváltás keretében Mészáros István ügyvéd, a Hit Gyülekezet egyik vezető egyénisége és a Szent Pál Akadémia⁸² tanára ezzel kapcsolatban azt írja, hogy ellenségük a Sátán és a bűn, ők tehát sosem az embereket, hanem „konkrét bűnös tetteiket” minősítik. Ne a kormány ellenségük, hanem „minden olyan kormányzati praktika, ami túlterjeszkedve az állami hatalomgyakorlás alkotmányos keretein az alapvető szabadságjogokat, az emberi egyenjogúságot fenyegeti”. Ugyanígy, folytatja, nem a katolikus egyház ellen létnek föl, hanem „az állam és egyház összefonódását képviselő egyházpolitika” ellen, mely „a vallásszabadság sérelmére, vallási cenzúrára, az emberek szellemi életét, igazságkeresését megnyomorító klerikális gyámkodásra vezet”. Ne magát a katolikus egyházat, hanem a vallásgyakorlás bizonyos elemeit, elsősorban a Mária-kultuszt tartják bibliaellenesnek. Ami pedig a főpásztor túlhatalmát illeti, ő nem tévedhetetlen, mint a pápa, az viszont tény, hogy a Hit Gyülekezete nem a demokratikus, hanem a teokratikus, biblikus egyházmodellt követi.

1998-ban a Hit Gyülekezetének fél tucatnyi magas rangú vezetője próbált fellépni Németh Sándor — ők így látták — egyszemélyi vezetése ellen, azzal érvelve, hogy „Nem működik, vagy csak igen ritkán a kijelentés szelleme. Helyette bejött az ügynevezett új hullám sok negatív következménye, Heródes kovásza (a hatalom és a pénz előtérbe kerülése), sok rutin, erőlködés, bizonyítási kényszer.”⁸³ „Velős szellemei eledelék helyett ufók, Diana hercegnő, kül- és belpolitikai elemzések, később választási beszédek kerültek középpontba.”⁸⁴ „hogy „a hívek jelentős része az infantilizálódás állapotába került” (...) „Egyre erőteljesebben működött az öncenzúra: szinte már csak a pozitív dolgokról lehetett beszélni. (...)” „A presbitérium gyakorlatilag megszűnt működni a gyülekezetben”⁸⁵, hogy „a tized sorsáról (ez kb. évi 120 millió forintot tesz ki) még a presbiterek sem tudnak.”⁸⁶ Miután a kritikákat Németh Sándor élesen elutasította, a bírálók másfélezer hívővel együtt elhagyják az egyházat, Bartus László, a gyülekezet által kiadott országos közéleti hetilap szerkesztője pedig önmagát a gyülekezet egyik áldozatának érezve — pszichiátriai kezelés alatt, mintegy öngyógyításként — megírta az 1999-es év legnagyobb visszhangot

⁸⁰ TAKÁCS Ferenc: Stresszgyár (Kísérlet a Hit Gyülekezetében tapasztalható helyzet elemzésére, az okok megkeresésére és következtetések levonására. Bp. 1998. Kézirat 4. p.

⁸¹ NÉMETH Sándor: A nyelv hatalma. = *Új Exodus*, 1997. 3. sz. 19. p.

⁸² A Hit Gyülekezete teológiai főiskolája.

⁸³ TAKÁCS: i.m. 1. p.

⁸⁴ TAKÁCS: i.m. 2. p.

⁸⁵ TAKÁCS: i.m. 3. p.

⁸⁶ TAKÁCS: i.m. 6. p.

kiváltó vallási témájú botránykönyvét a Hit Gyülekezete másik arcáról.⁸⁷ Egyelőre úgy tűnik, hogy sem ez a könyv, sem a másfél ezer kilépő nem gyengíti, sőt talán még erősíti a tagság identitását, amelynek megtartásához talán mégsem elegendő az egészség és a bővölködés, hanem Sátánnal és a bűnnel való állandó harcban levésre, az üldöztetésre is szükségük van. Nehéz megítélni, mi is történik pontosan a hitesek gyülekezetében, még nehezebb, hogy a történetek mennyire következnek a pünkösdi egyházak sajátosságaiból, mennyire a magyar helyzetből. Bár Németh Sándor rendre kijelenti, hogy egy-két elhamarkodott kijelentésén kívül nem követtek el semmiféle hibát. Mindenesetre a szakadás után az Országos Értekezet „a gyülekezet életét leuralni⁸⁸ akaró bürokratikus jelenségek felszámolása jegyében megszüntette az Országos Elnökség intézményét”.⁸⁹

Bárhogy is alakuljon a Hit Gyülekezetének története, az ilyen fajta vallási közösség által lefedett igényeket, úgy tűnik, a történelmi egyházak egy ideig még nem lesznek képesek kielégíteni. Az Hit Gyülekezet és a többi kisebb protestáns pünkösdi közösség megjelenésével javult Magyarországon a puritán és a javakat mérsékelten élvező, a végkifejletet váró és a jövőt építő, a komor és a derűs, a világgal harcban álló és/vagy abból kivonuló és a világot kritikája mellett felvállaló vallási közösségek aránya.⁹⁰ Ma még nehezen felmérhető, hogy milyen arányban és hogyan — elsősorban karizmatikus irányzataikon keresztül — a történelmi egyházakat és egyáltalán a magyar társadalmat. A jövő e tekintetben is több esélyes, sokban függ a kimenetel attól is, hogy a protestáns pünkösdi közösségek milyen arányban és értelemben képviselik majd a globalitást, mennyiben a lokalitást; mennyiben a távlatosságot, mennyiben a sajátosságot felszívó általánosságot; mennyiben a posztszocialista partikularitást, mennyiben a eredetiséget és a kreativitást.

Kitekintés

A hazai vallási válasz mind a távlatot jelentő globalitásra, mind a lokális értékeit fenyegető globalizációra sok esetben a provincializmus és partikularizmus, „a kicsi a szép” öntudata helyett a kisszerűség attitűdje, valamint a szorongást kompenzáló nagyozolás. „A jelen magyar kultúrájának kavargásában két erővonal rajzolódik ki határozottan. Az egyik a »globális« euro-atlanti világkultúra különböző területeinek főáramával egyirányú. A másik a különféle történelmi elemekből álló hagyományokat követi. Ezek mindegyike meglehetősen tagolt, de mindkettőn belül kivehető egy határozott választóvonal: az előbbi esetben ez a modern, felvilágosult eszmekör többé-kevésbé töretlen

⁸⁷ BARTUS László: Fesz van. A Hit Gyülekezet másik arca. Bp. 1999. 274 p.

⁸⁸ A diplomatatáskás elegancia gyakran „egészül ki” effajta mozgalmi zsargonnal.

⁸⁹ Szemelvények a Hit Gyülekezet történetéből. Bp. 1999. Hit Gyülekezete 37. p.

⁹⁰ A párosok második tagja javára.

követői, a »modernitástradicionalisták«, valamint annak kritikus újraértelmezői között húzódik. Az utóbbi esetében ez főként a keresztény tradíció egyetemes kultúrájának és a „nemzeti” hagyományok különféle újpogény religiozitással színezett áramlatai között mutatkozik.”, írja Tillmann József⁹¹, aki ezeknek a tendenciáknak fokozódó ellentété jósolja. Mindez többé-kevésbé érvényes a vallás világára is.

Számolni lehet a világfolyamatok további erősödésével, s ezzel együtt nemzeti regresszióval is, vagyis azzal, hogy a hazánkban új vallási jelenségek a spirituális világpiac hazai lerakataivá, leányvállalataivá válnak, a hagyományos egyházak pedig — Tillmann kifejezéseivel⁹² — zárványokká, a nemzeti skanzen részévé. Eme rossz végletek „elkerülőútjait” először is a a vallási globalizációnak a vallási globalitással (egyetemességgel), másodsor a a vallási provincializmus és partikularizmusnak a helyi (civil) társadalomban a szubszidiaritás elvének megfelelő vallási részvétellel való felcserelésében látom, harmadszor pedig a vallások közötti olyan dialógusban, melyben azt keresik, ami összeköt, és elismerik — nem önmagában a másságot, hanem — a másság értékeit, és a vallási másság tükrében jobban megismerik, olykor kinevetik, máskor kihúzzák magukat.

---

⁹¹ Tillmann József: = Népszabadság, 2001. márc. 17.

⁹² u.o.